

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΕΣ
ΑΡΧΑΙΕΣ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

1. Εισαγωγικά. Η ρίζα **dhē* μαρτυρείται ευρύτατα και χρησιμοποιείται από όλες τις Ινδοευρωπαϊκές (ΙΕ) γλώσσες στο ονομαστικό και στο ρηματικό σύστημα, αλλά επίσης και ως παραγωγικό (μορφολογικό) πρόσφυμα. Η αρχική σημασία της ρίζας αυτής είναι 'θέτω, τοποθετώ', αλλά και η δευτερεύουσα σημασία 'κάνω, φτιάχνω', είναι αρκετά συχνή. Με αυτές τις σημασίες η ρηματική ρίζα απαντάται σε όλες τις ΙΕ γλώσσες, σε πολλές από οποίες με αναδιπλασιαζόμενο ενεστωτικό θέμα, όπως π.χ. ελλ. *τίθημι*, σκ. *dádhiāmi* κλπ., ενώ σε άλλες απαντάται χωρίς αναδιπλασιασμό, όπως το λατ. *facio*, με μία επάνληξη σε *-k-*, πιθανώς βασισμένο σε ένα αοριστικό θέμα **fak-*, όπως στον αόριστο *ἔθηκα* της αρχ. Ελληνικής, ή ακόμη και στον παρακείμενο σε *-ka* (αν και αυτός, από ιστορική πλευρά, είναι κάπως νεότερος τύπος), σαν αυτόν που μαρτυρείται στη γνωστή -αλλά αμφίβολης γνησιότητας- επιγραφή από το Praeneste της Ιταλίας *FheFhaked* ή σαν εκείνον της υποτακτικής παρακειμένου της Οσκήνης *fefacit*. Επιπλέον, αυτή η ρίζα, μαζί με τη ρίζα **dō* 'δίδω' και **sthā* 'ίστημι, στέχομαι' (εκτός από το ρήμα *εἰμί*), αποτελεί μία από τις πιο αρχαίες και παραδειγματικές ρίζες της αρχαίας Ινδοευρωπαϊκής, παρουσιάζοντας μερικά από τα αρχαιότερα στοιχεία στην κλίση, όπως είναι η μεταπτωτική εναλλαγή ανάμεσα σε πλήρη και μηδενικό βαθμό της ρίζας (βλ. *τίθημι* vs. *τίθεμεν* *ἔθηκα* vs. *ἔθεμεν* κλπ.). Επίσης ακολουθεί, ως επί το πλείστον, το μοντέλο της αθέματης συζυγίας, η οποία θεωρείται ως ο πιο αρχέγονος συζυγιακός τύπος της ΙΕ. Επιπρόσθετα, η μορφολογία του ενεστωτικού θέματος σε ορισμένες γλώσσες, τουλάχιστο εκείνες που, όσον αφορά στο ρηματικό σύστημα, θεωρούνται ως οι περισσότερο συντηρητικές, δηλ. η Ελληνική και η Ινδο-Ιρανική, αποτελεί ένδειξη για παραγωγή από το ρηματικό τύπο που πολλοί αποκαλούν επιτακτική (Injunctive), ένας τύπος που θα πρέπει να είναι ο πιο θεμελιώδης στο ρηματικό σύστημα της ΙΕ στην πρώιμη φάση. Τέλος, το ρήμα *τίθημι* (ΙΕ **dhidhēmi*) χρη-

σίμεινε ως είδος πρωτο-παραδείγματος για το γλωσσολόγο Ferdinand de Saussure στη σύλληψη και διαμόρφωση της θεωρίας των «φωνηεντικών συντελεστών» (*coefficients sonantiques*), η οποία τελικά θα οδηγήσει στην γνωστή «Θεωρία των Λαρυγγικών».

Η ΙΕ ρίζα **dhē* χρησιμοποιείται επίσης και στο ονοματικό σύστημα είτε ως καταληκτικό πρόσφυμα στην κλίση του ονόματος είτε ως παραγωγικό στοιχείο. Στο παραγωγικό δυναμικό, μεταξύ άλλων, μπορούμε να μνημονεύσουμε τα ακόλουθα λήμματα από την Ινδοευρωπαϊκή και διάφορες διαλέκτους της ιστορικής περιόδου (βλ. Ivanov 1981: 139 κ.ε.): **(o)n(o)men-dhē-*, π.χ. ελλ. *ὀνομαθέτης*, σανσκ. *nāmadhā*. **misdhē-*, π.χ. ελλ. *μισθός*, αρχ. σλαβ. *mīzda*, γοτθ. *mizdo*, σανσκ. *mīdh-νά*, *mīdhά*, ιραν. *mižda* κ.ά. **m(e)n(s)-dhē-*, ελλ. *μανθάνω*, σανσκ. *mandā*, γοτθ. *mundon*. **kred-dhē-*, π.χ. σανσκ. *śraddhā*, ιραν. *zrazda*, λατ. *credo*, αρχ. ιρλ. *cretim*. **yews-dhē-*, π.χ. ιραν. *yaoždā* 'καθαίρω' (πρβ. επίσης λατ. *ius, iustus* κλπ.). **pont-i-dhē-*, όπως στη γνωστή λέξη της Λατινικής *pontifex*, της οποίας η ετυμολογική σημασία είναι 'γεφυροποιός'. **peri-dhē-*, π.χ. ελλ. *περιτίθημι*, σανσκ. *pari-dhā-*, με το οποίο μπορούμε να συγκρίνουμε το ρήμα της Χεττιτικής *piran-dai* (από ΙΕ **perom dhē*).

Μπορούμε να αναφέρουμε και πολλά άλλα σύνθετα, εξίσου αρχαϊκά με τα προαναφερθέντα, όπως, για παράδειγμα, λατ. *sacerdos* (**sacro-dot-s*) 'ιερέυς'¹, αρχ. σλαβ. *blago-děti*, ιραν. *dami-dā-i*, σανσκ. *go-dha-na-m* και ιραν. *gao-dana-*· πιθανώς ανήκει στην ίδια κατηγορία και το θρακικό *κοα-δάμα*· ποταμογείτων (από **kua-dhe-mē*). Τέλος, η γνωστή λέξη για τον ποιητή ή το ραψωδό/τραγουδιστή, όπως κελτ. *bardos*, σανσκ. *giro dhā-*, και ιραν. *garō dā*, περιέχει τη ρίζα **dhē*, και, όπως φαίνεται, με τη σημασία 'κάνω'.

Αυτά είναι μόνο μερικά από τα λήμματα, ίσως τα πιο ενδιαφέροντα και πιθανώς τα πιο παλαιά, όπου κάποιο άλλο στοιχείο χρησιμοποιείται στην παραγωγή σύνθετων με δεύτερο συνθετικό τη ρίζα **dhē* (στο χώρο του ονόματος ή του ρήματος). Τα περισσότερα, βέβαια, από αυτά ανάγονται στην προδιαλεκτική περίοδο της Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκής (ΠΙΕ), μερικά όμως θα μπορούσαν να εκληφθούν ως μεταγενέστερες δημιουργίες στις μεμονωμένες γλώσσες.

Η κεντρική θέση την οποία κατέχει αυτή η ρίζα για τις θρησκευτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις, και γενικά για το σύνολο των θεσμών και παρόμοιων αντιλήψεων των αρχαίων Ινδοευρωπαίων, μαρτυρείται επίσης και

1. Ο Prosdocimi 1988, βέβαια, έχει επιχειρηματολογήσει μάλλον πειστικά για την ετυμολογική σχέση αυτής της λέξης με το ΙΕ **dō* 'δίδω'.

από το γεγονός ότι έννοιες, όπως εκείνη για το θεό κλπ., σε μερικές γλώσσες βασίζονται ετυμολογικά στη ρίζα **dhē*, όπως, για παράδειγμα, οι λέξεις της αρχ. Ελληνικής θεός, θεσμός, θέμις κ.ά. (για τη λέξη θεός, βλ. Burkert 1985: 271-72).

Η ποικιλία τύπων καθώς επίσης και ο υψηλός βαθμός παραγωγικής ευελιξίας της ρίζας **dhē* διαφαίνονται και στον μακρύ κατάλογο των διάφορων ονοματικών τύπων που καταχωρούνται στο ετυμολογικό λεξικό του Pokorny (1959: 235): *-dhē-*, *-dh-i-*, *-dh-o-*; *dhē-k-ā*; *dhē-li-*, *dhē-lo*; *dhē-men-*, *dhē-mi-*, *dhō-mi-*, *dhō-mo-*, *dhō-mo-*; *dhe-dh-mo-*; *dhē-no*; *dhē-tel-*, *dhē-ter-*, *dhō-ter-*, *dhē-to-*, *dhō-to-*, *dhē-tu-*.

2. Εκτός από το προαναφερθέν ονομαθέτης, μία άλλη χαρακτηριστική χρήση της ρίζας **dhē*, ως αυτόνομου ρήματος, σε πολλές αρχαίες Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες είναι εκείνη με τη λέξη ὄνομα, σε εκφράσεις ονοματοθεσίας και με τη σημασία 'φτιάχνω το όνομα'. Θέτω ή δίνω το όνομα· ονομάζω κάποιον/κάτι'. Μία τέτοια χρήση απαντάται στην Ελληνική, Σανσκριτική, Νεττιτική, Λατινική, Γερμανική, Κελτική και πιθανώς και σε άλλους κλάδους της Ινδοευρωπαϊκής. Η ανάλυση που ακολουθεί θα επικεντρωθεί σε τέτοιες εκφράσεις, οι οποίες, πιστεύω, είναι όλες βασισμένες στην ποιητική φόρμουλα της ΠΙΕ **(H)n o m η d h ē*. Αυτή η φόρμουλα αποτελεί μέρος της παραδοσιακής ποιητικής γλώσσας των Ινδοευρωπαίων (*indogermanische Dichtersprache*) και εχρησιμοποιείτο σε ειδικές περιπτώσεις σε τελετές ονοματοθεσίας. Με βάση το υλικό που θα εκτεθεί στη συνέχεια, μπορεί ακόμη να υποστηριχθεί ότι αυτή η ποιητική φόρμουλα προτείνει την ύπαρξη ενός εθίμου των Ινδοευρωπαίων που έχει διατηρηθεί μόνο κατά τρόπο αποσπασματικό σε ορισμένες ιστορικές γλώσσες της Ινδοευρωπαϊκής.

Κατ' αρχήν, μία προκαταρκτική διευκρίνιση, μεθοδολογικής φύσης, σχετικά με το υλικό που θα χρησιμοποιηθεί είναι αναγκαία. Σε ορισμένες γλώσσες, στα αρχαία Γερμανικά για παράδειγμα, βρίσκουμε συνδυασμό της λέξης 'όνομα' με ρήματα τα οποία δεν είναι ετυμολογικά παράγωγα της ρίζας **dhē*, ανήκουν όμως στην ίδια σημασιολογική περιοχή. Έτσι για παράδειγμα, στη Γοτθική έχουμε το ρήμα *saljan*, στα αρχ. Αγγλικά το ρήμα *setian* και αργότερα επίσης το ρήμα *scyrpan* (πρβ. μοντ. Αγγλ. *shape*). Αυτό επιβάλλει μία μεθοδολογική ευελιξία η οποία θα πρέπει να διακρίνει την προσέγγισή μας: δηλ. στην ανασύνθεση μιας ιδέας, μιας πολιτισμικής αντίληψης ή ενός εθίμου ή γενικά ενός θεσμού, δεν είναι αναγκαίο να έχουμε ακριβείς ετυμολογικές αντιστοιχίες στα δεδομένα από διάφορες συγγενείς γλώσσες, αλλά θα πρέπει η μέθοδός μας να επιτρέπει τη σύγκριση ανάμεσα σε σημασιολογικά συναφείς ή παράλληλους λεξιλογικούς συνδυασμούς. Ανασύνθεση παλαιότερων φάσεων και σταδίων μιας

πολιτισμικής παράδοσης είναι δυνατή όχι μόνο μέσω απόλυτων εξισώσεων παρόμοιων στοιχείων από συγγενείς παραδόσεις· η ανασύνθεση μπορεί να γίνει και με βάση συγκρίσεις πολιτισμικών στοιχείων, θεσμών, ιδεών και αντιλήψεων, δηλ. συγκρίσεις στο εννοιολογικό επίπεδο. Ο τύπος είναι ο λιγότερο ανθεκτικός στην αλλαγή, τα στοιχεία όμως πολιτισμού μπορούν να επιβιώσουν κάτω από καινούριο τυπικό περίβλημα. Δηλ. η μορφή μπορεί να αλλάξει, το περιεχόμενο όμως παραμένει αναλλοίωτο. Στις περιπτώσεις τέλειων αντιστοιχιών ανάμεσα στη μορφή και το περιεχόμενο τα αποτελέσματα είναι τις περισσότερες φορές αυταπόδεικτα. Νομίζω ότι αυτό το σημείο αποτελεί υψίστης σημασίας μεθοδολογική διαδικασία και πρέπει οι ειδικοί ερευνητές να το λάβουν σοβαρά υπόψη στην έρευνά τους (βλ. επίσης Campanile 1993).

Θα πρέπει να τονισθεί στο σημείο αυτό ότι υπάρχουν και άλλοι τρόποι και εκφραστικά μέσα για να ονομασθεί κάποιος ή να αποκληθεί κάποιος με κάποιο όνομα, ιδιαίτερα ρήματα, όπως *ονομάζω*, *ονομαίνω*, *καλῶ* ή λατ. *nomino*, *uoco*, χεττ. *halzāi*, *lamaniya* κ.ά. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της φόρμουλας *(H)nomrdhē βρίσκεται στη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ως στοιχείο για την ανασύνθεση ενός μικρού τμήματος της ποιητικής γλώσσας των Ινδοευρωπαίων. καθώς επίσης και στη δυνατότητα αναφοράς σε κάποιο παλαιό έθιμο. Είναι, με άλλα λόγια, η σημασία αυτής της φόρμουλας του επιπέδου της μυθολογικής μάλλον παρά της ποιητικής μόνο γλώσσας.

2.1. Ετυμολογικά αντίστοιχες εκφράσεις οι οποίες πρέπει να ανακλούν κοινή προέλευση από το ΠΙΕ *(H)nomrdhē βρίσκονται, όπως προαναφέραμε, στα Ελληνικά, Σανσκριτικά, Λατινικά, Χεττιτικά και, ίσως, στα Ουαλικά, ενώ στα Γερμανικά έχουμε συνδυασμό της λέξης 'όνομα' με σημασιολογικά, όχι όμως ετυμολογικά, ισοδύναμα ρήματα. Έτσι έχουμε: ελλ. *ὄνομα τίθεσθαί*, σανσκ. *nāma dhā*, χεττ. *lamandai*, λατ. *nomen facio* και *nomen in-do*. Στα Ουαλικά έχουμε τη φράση *dodi enw*, αλλά η ετυμολογία του ρήματος *dodi* από το ΙΕ *dhē δεν είναι βέβαιη, καθώς θα μπορούσε να παρχθεί επίσης από το ΙΕ *dō 'δίδω'. Όπως στη Γερμανική, έτσι και στην Κελτική συναντούμε συνδυασμούς της λέξης 'όνομα' με άλλα ρήματα με τη σημασία 'κάνω, φτιάχνω', όπως το βρετονικό ρήμα *gr-*, το οποίο παράγεται ετυμολογικά από το θέμα *gñi- 'παράγω' της Πρωτο-Κελτικής, από ΙΕ *gneh (βλ. ελλ. *γεν-*, όπως *γίγνομαι*, *ἐγενόμην*, λατ. *gigno*, σανσκ. *janāti* κλπ.).

Σε μία επιγραφή της αρχ. Φρυγικής διαβάζουμε την ακόλουθη φράση: *οFeFw ονομαν δαψετ*, για το οποίο ο Haas (1966:195) παραθέτει τη λατινική μετάφραση, *eisdem nomen fecit*. Στην επιγραφή αυτή βλέπου-

με καθαρά τη λέξη ονομαν 'όνομα', σε συνδυασμό με τον αόριστο του ρήματος δαΐετ. παράγωγο του ΙΕ **dhe*. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι στο φρυγικό αλφάβητο ο χαρακτήρας Ψ έχει τη φωνητική αξία του /ks/². Τέλος, χωρίς τη δυνατότητα παροχής κειμενολογικών μαρτυριών, δανείζομαι από τον Ivanov (1981:142) τις ακόλουθες φράσεις από σλαβικές γλώσσες, οι οποίες ανάγονται στη φόρμουλα *(H)n o m n d h ē: αρχ. Τσέχικα *di eti j m ě* και Πολωνικά *dieć imię*.

Πιστεύω ότι, θεωρητικά τουλάχιστον, τα στοιχεία είναι αρκετά εντυπωσιακά και χωρίς αμφιβολία έχουμε να κάνουμε με υλικό παραδοσιακό και κοινής καταγωγής. Μέρος του υλικού αυτού έχει μελετηθεί από την Adelaide Hahn (1969) σε μία ευρύτερη μελέτη για εκφράσεις και τρόπους ονομασίας σε διάφορες ΙΕ γλώσσες. Όμως η Hahn δεν βλέπει, ή τουλάχιστον δεν δηλώνει καθαρά, τη δυνατότητα ύπαρξης μιας κοινής ΙΕ ποιητικής φόρμουλας η οποία χρησιμεύει ως βάση για όλες αυτές τις τυπικές εκφράσεις από τις διάφορες ΙΕ γλώσσες. Επιπλέον, μας δίδει την εντύπωση ότι δεν αποδίδει την απαιτούμενη σημασία στο υλικό από τη Σανσκριτική, το οποίο, πιστεύω, είναι πολύ πιο πλούσιο και σημαντικό από ό,τι αφήνει η Hahn να εννοηθεί.

2.2. Οι μαρτυρίες των κειμένων. Ας δούμε όμως κάπως λεπτομερέστερα τις μαρτυρίες που μας παρέχουν τα κείμενα των αρχαίων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών σχετικά με το περιβάλλον και τις συνθήκες χρήσης αυτής της φόρμουλας.

2.2.1. **Ελληνική.** Το υλικό από την Ελληνική είναι πλουσιότατο και εκτείνεται από την πρώτη φάση της λογοτεχνικής γλώσσας, δηλ. τον Όμηρο, μέχρι την περίοδο της ελληνιστικής και της Κοινής. Θα περιοριστούμε μόνο σε λίγα ενδεικτικά παραδείγματα. Και πρώτα, ας δούμε το επόμενο χωρίο από την Οδύσσεια του Ομήρου, τ 401 κ.ε.:

τόν ῥά οἱ Εὐρύκλεια φίλοις ἐπὶ γούνασι θῆκε
 πανομένῳ δόρποιο, ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν·
 «Αὐτόλυκ', αὐτὸς νῦν ὄνομ' εὖρεο ὅττι κε θῆαι
 παιδὸς παιδὶ φίλω'...»

Το χωρίο αυτό παρουσιάζει διπλό ενδιαφέρον: όχι μόνον μαρτυρεί το συνδυασμό ὄνομα...θῆαι, αλλά κάνει επίσης μνεία στο έθιμο της τοποθέτησης του παιδιού στα γόνατα του πατέρα (εδώ είναι του παππού) στο πλαίσιο της διαδικασίας ονομασίας του παιδιού. Λίγους στίχους παρακάτω (στο ίδιο κείμενο), δηλ. στ. 406, ο Αυτόλυκος απαντώντας λέει: γαμβρὸς ἐμὸς θυγάτηρ τε, τίθεσθ' ὄνομ' ὅττι κεν εἴπω, όπου και πάλι η φόρ-

2. Σχετικά με αυτό, βλ. την παράλληλη περίπτωση του βενετικού *vhagsto*, από τη ρίζα **dhe*, όπως και το λατινικό *facio*.

μουλα τίθεσθ(ε) ὄνομα(α) επαναλαμβάνεται. Παρόμοιες περιπτώσεις από τον Όμηρο συναντούμε στο θ 554 και ν 5 της Οδύσσειας.

Η χρήση, βέβαια, της φόρμουλας αυτής δεν περιορίζεται στην ονομασία παιδιού μόνον, αλλά απαντάται στην ονομασία και άλλων αντικειμένων, μιας πόλης για παράδειγμα, όπως στον Αριστοφάνη (Όρνιθες 809-10), όπου ο Πισθέταιρος συμβουλεύει τον Έποπα ως ακολούθως: ...πρῶτον ὄνομα τῇ πόλει/θέσθαι τι μέγα καὶ κλεινόν..., ενώ λίγο αργότερα, στο στίχο 814, ο Ευελπίδης αναρωτώμενος προτείνει κάπως διστακτικά, Σπάρτην ὄνομα καλῶμεν αὐτήν; όπου μία διαφορετική φράση χρησιμοποιείται, ὄνομα καλεῖν, του τύπου του λατινικού *urbem Roman nomine nominant* (βλ. Hahn, σελ. 96, σημ. 308). Και πάλι όμως, στον επόμενο στίχο, όπου ο Πισθέταιρος εκφράζει τις αντιρρήσεις του σχετικά με την ιδέα του Ευελπίδη, λέγοντας, Σπάρτην γὰρ ἂν θείμην ἐγὼ τῇμῃ πόλει; και όπου η λέξη ὄνομα εννοείται. Στο στ. 817, βέβαια, τί δῆτ' ὄνομ' αὐτῇ θησόμεσθ(α); και πάλι χρησιμοποιείται η πλήρης φόρμουλα.

Στην Καινή Διαθήκη, και πιο συγκεκριμένα στον Ευαγγελιστή Μάρκο (3,16), έχουμε το χωρίο: καὶ ἐπέθηκεν τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον, το οποίο στη λατινική μεταφράζεται ως *imposuit Simoni nomen Petrus*, ενώ στη γοτθική μετάφραση του Ουλφίλα (4ος μ.Χ. αιώνας) το χωρίο αποδίδεται ως *jah gasatida Seimona namo Paitrus* (δηλ. 'έδωσε (κυρ. έθεσε) στον Σίμονα το όνομα Πέτρος'). Το ίδιο συναντούμε επίσης στον επόμενο στίχο από το ίδιο κείμενο και με παρόμοιες αποδόσεις στην Λατινική και Γοτθική: καὶ Ἰάκωβον...καὶ Ἰωάννην...καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα Boανεργές = λατ. ...*imposuit eis nomina Boanerges* = γοτθ. ...*jah gasatida im namna Bananairgaís*. Όπως βλέπουμε, στο λατινικό και γοτθικό κείμενο χρησιμοποιούνται φράσεις σημασιολογικά, και όχι ετυμολογικά, αντίστοιχες του ρήματος ἐπέθηκεν της Ελληνικής: *imposuit* στη Λατινική, *gasatida* (από *satjan* 'καθίζω') στη Γοτθική. Αυτό όμως δεν μειώνει καθόλου την ισχύ του επιχειρήματός μας.

2.2.2. Σανσκριτική. Στα πιο παλαιά κείμενα του κλάδου της Ινδικής, τις Βέδες, και ιδιαίτερα τη Rig Veda (RV), ο συνδυασμός του ρήματος *d h ā* 'θέτω· κάμνω' με τη λέξη *n ā m a* 'όνομα' είναι αρκετά εύχρηστος σε ύμνους με καθαρά τελετουργικό περιεχόμενο ή όπου γίνεται παράκληση σε κάποια θεότητα. Η φόρμουλα *n ā m a d h ā* φαίνεται να καταλαμβάνει κεντρική θέση στα χωρία αυτά, καθαγιαζοντας, θά 'λεγε κανείς, την όλη σκηνή ή το γεγονός ονοματοθεσίας. Στη συνέχεια παραθέτω μερικά από αυτά τα χωρία, όλα από τη Rig Veda (οι αραιωμένες λέξεις αποτελούν τη σχετική φόρμουλα που μας απασχολεί):

X.49.2 *mām d h u r indram n ā m a devātā divás*
- *ca gmas, cāpām ca jantānaḥ*

τα όντα του ουρανού και της γης και τα νερά έχουν
φτιάξει για μένα το όνομά μου, 'Ινδρα, σε μια κατάσταση
θειική

I.6.4 *ād āha svadhām ānu*

rūnar garbhatvām eriré

d ā d h ā n ā n ā m a ya j n ī y a m

κι αυτοί, ως είναι το συνήθειο τους, έδωσαν πίσω
το νεογέννητο και προσέλαβαν ονόματα ιερά

VI.48.21 *tvēsam śavo d ā d h ī r e n ā m a ya j n ī y a m marūto*

Οι Μ. απέκτησαν ιερό όνομα και φωτεινό σφρίγος

I.103.4 *tād ūcūṣe mānuṣemā yugāni*

kīrtēnyam maghavā nāma bibharti,

uraprayān dasyuhātyāya vajrī

yād dha sūnuḥ śravase n ā m a d ā d h ē

γι' αυτόν που έτσι έχει διδάξει αυτές τις ανθρώπινες φυ-
λές, ω Μ., φέροντας ένα φημισμένο τίτλο, πρόσφερε στον
εαυτό του το όνομα του γιου του κλέους.

Στα χωρία αυτά, βέβαια, δεν γίνεται απευθείας αναφορά σε κάποια τελε-
τή ή κάποιο έθιμο ονοματοθεσίας (ή ονοματοδοσίας). Άλλωστε, η φύση
και ο χαρακτήρας αυτών των κειμένων δεν προδιαγράφουν περιγραφή ή α-
ναφορά σε ένα τέτοιο γεγονός. Όμως, σε έναν άλλο κύκλο κειμένων, γνω-
στών με το όνομα *Gṛhyasūtras* (δηλ. συνταγές και υποδείξεις πάνω σε δι-
άφορα θέματα, ιδιαίτερα σε ό,τι έχει να κάμει με οικογενειακό δίκαιο και έ-
θιμα αυτής της φύσης), βρίσκουμε την περιγραφή μιας τέτοιας τελετής,
όπου η φόρμουλα *n ā m a d h ā* χρησιμοποιείται για την πράξη ονομα-
τοθεσίας.

Μάλιστα ο σχετικός όρος για την πράξη αυτή είναι ίσως αποκαλυπτι-
κός, *nāmadheya*, δηλ. 'ονομα-θεσία' ή 'ονοματο-ποιία', με άλλα λόγια,
και πάλι έχουμε ένα σύνθετο από τη λέξη *nāma* και ένα παράγωγο του
ρήματος *dha*. Η βασική ιδέα είναι ότι το όνομα «φτιάχνεται» και μετά
«τίθεται» στο νεογέννητο ως το πιο διακριτικό χαρακτηριστικό.

Στη Σανσκριτική, εκτός από τον όρο *nāmadheya*, βρίσκουμε επίσης
τους όρους *nāmakaraṇa*, (=ονοματοποιία) και *nāma-dā-* (=ονοματο-
δοσία). Η διαφορά ανάμεσα στους τρεις αυτούς όρους δεν είναι πάντοτε
καθαρή, αλλά και οι τρεις είναι πολύ παλαιοί και μνημονεύονται σε κείμε-
να σχετικά με ονοματοθετικές τελετές.

Η τελετή ονοματοθεσίας στην Σανσκριτική μαρτυρεί ακόμη ένα πο-
λύ σημαντικό στοιχείο, εκείνο της τοποθέτησης του παιδιού στα γόνατα
του πατέρα, όπως μπορούμε να δούμε και από άλλες πηγές (π.χ. *Kaus.*
58,14 κ.ε.). Η τοποθέτηση του παιδιού στα γόνατα του πατέρα μπορεί να
εξηγήσει, εκτός των άλλων, και τη χρήση ειδικά του ρήματος *dha*. Θα ε-

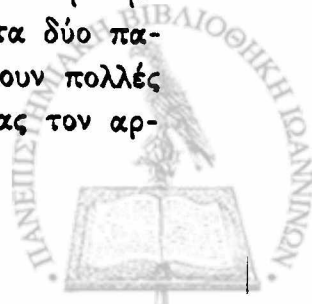
πανέλθουμε στο σημείο αυτό λίγο αργότερα. Για περισσότερες λεπτομέρειες για τα σχετικά έθιμα και τη σημασία τους βλ. Gonda 1970.

2.2.3. Χεττιτική. Η Χεττιτική μας παρέχει υλικό με διπλή σπουδαιότητα, δηλ. διατηρεί την παλαιά φρασεολογία της ΙΕ φόρμουλας, αλλά μαρτυρεί επίσης την ύπαρξη του εθίμου και της τελετής της ονοματοθεσίας. Στο κείμενο KUB 24.8 iii 7 έχουμε: *nuššiššan šanizzi la m - a n* LUH-UL -lu d a i š 'και του έδωσε το ταιριαστό όνομα «Κακός», (βλ. Hoffner, *The Hittite Dictionary*, s.v. *laman*). Στη Χεττιτική η λέξη *laman* 'όνομα' παράγεται από το ΙΕ **(H)nomē*, με l- στη θέση του n-, ενώ ο ρηματικός τύπος *daiš* είναι παρωχημένος χρόνος του ρ. *dai* (<ΙΕ **dhē*). Λίγο αργότερα στο ίδιο κείμενο, στο στίχο 13, έχουμε μία σχεδόν *verbatim* επανάληψη του προηγούμενου παραδείγματος: *nussikan NIG.SI. ŠA-an ŠUM - a n d a i š* 'και του έδωσε το όνομα «Δίκαιος», όπου στη θέση του *laman* έχουμε το συμερόγραμμα *ŠUM(-an)*, αλλά το ρήμα παραμένει το ίδιο. Σε ένα άλλο κείμενο, το λεγόμενο «Ύμνος του Ουλλικούμη» (*Song of Ullikumi*), KUB 33.93 iii 14, βρισκουμε τη χρήση του ρήματος *rai* 'δίδω' σε μία συντακτική περίφραση με το ρήμα *dai*: *nu šanezzi ŠUM - an [TUR-li(?) p]é-eš-ki-u-wa-an d a i š* 'και ο Κ. ανέλαβε να προσφέρει (στο παιδί) ένα ταιριαστό όνομα'. Και σ' αυτό το χωρίο, όπως βλέπουμε, χρησιμοποιείται το συμερόγραμμα *ŠUM-an* (= *laman*). Λίγο νωρίτερα στο ίδιο κείμενο έχουμε μια κάποια περιγραφή τμήματος της τελετής ονοματοδοσίας. Σε μετάφραση το κείμενο έχει ως εξής (σύμφωνα με τον Güterbock 1951:19):

Οι Θεές-Μοίρες και [οι Μητέρες-Θεές σήκωσαν (ή πήραν) το παιδί], [και] το έθεσαν στα γόνατα του Κ. Ο Κ. άρχισε να χαίρεται για το παιδί του, και άρχισε να το θωπεύει, και το ακριβό του όνομα να του προσφέρει βάλθηκε.

Αν και υπάρχουν παρόμοιες περιπτώσεις και παράλληλα κείμενα σε άλλες μη Ινδοευρωπαϊκές, γλώσσες της περιοχής (πρβ. για παράδειγμα, μύθους των Χουριτών που περιγράφουν παρόμοιες τελετές, αλλά βλ. επίσης χωρία απο τη Γένεση κ.α.), κρίνοντας από τα συγκριτικά στοιχεία και από άλλες ΙΕ γλώσσες και παραδόσεις δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την εκδοχή επίσης μιας ΠΙΕ πρακτικής.

2.2.4. Λατινική. Όπως προαναφέραμε, η Λατινική έχει δύο ρήματα, το *facio* και το *(in)do*, τα οποία ανάγονται στη ρίζα **dhē* της Ινδοευρωπαϊκής. Και τα δύο αυτά ρήματα χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με τη λέξη *nomen* σε περιβάλλοντα ονοματοθεσίας. Εκτός από τα δύο παραδείγματα από την Κ. Δ. που συζητήθηκαν παραπάνω υπάρχουν πολλές καλές μαρτυρίες για τη φόρμουλα που εξετάζουμε αποδεικνύοντας τον αρ-

χαϊκό και παραδοσιακό της χαρακτήρα. Θα περιορισθούμε στη μνεία μόνο ολίγων ενδεικτικών χωρίων:

Πλαύτ. *Men.* 77, *iuventus nomen fecit Peniculo mihi*
ibid. 1126, *Menaechmo nomen est factum tibi*

Βεργ. *Georg.* 1.137-38, *navita tum stellis numeros et nomina*
fecit Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton...

Σ' αυτά τα παραδείγματα έχουμε τη φόρμουλα *nomen facere*. Στο επόμενο όμως χωρίο από τον Πλαύτο (*Capt.* 69) χρησιμοποιείται το ρήμα *indo: iuventus nomen indidit Scorto mihi*.

2.2.5. **Άλλες ΙΕ γλώσσες.** Ήδη μνημονεύσαμε ότι στον κλάδο της Γερμανικής βρίσκουμε όχι ετυμολογικά αλλά σημασιολογικά ισοδύναμες εκφράσεις αυτής της φόρμουλας. Είδαμε επίσης τα σχετικά χωρία στα δύο παραδείγματα από τη Γοτθική. Στην αρχ. Αγγλική (Old English) έχουμε μία παρόμοια κατάσταση, αλλά με κάποια ποικιλία: στο χωρίο από τον Ευαγγελιστή Μάρκο (3.16) στην έκδοση (N) χρησιμοποιείται η φράση *gesette nama*, ενώ στην έκδοση (W) το απλό ρήμα *nemde* 'ονόμασε' χρησιμοποιείται αντί της περιφραστικής φόρμουλας. Για τον Ευαγγελιστή Μάρκο (3.17) όμως έχουμε τη χρήση της φράσης *naman onsette*. Τα ρήματα *gesette* και *onsette* είναι παρωχημένοι χρόνοι του *sattan* (ΙΕ **sed*) 'θέτω, τοποθετώ' 'ίζω'.

Στην αρχ. Αγγλική επίσης το ρήμα *scyrpan* 'κάμνω φτιάχνω' βρίσκεται σε συνδυασμό με τη λέξη *naman* 'όνομα', όπως π.χ. στο γνωστό έπος *Beowulf*, στ. 78, *scop* (αόρ.) *him Heort naman* 'του έφτιαξε το όνομα Χ.'. Το γενικότερο περιβάλλον και εδώ είναι «ονοματοποιητικό» και τέτοια παραδείγματα αποτελούν απόδειξη για την επιβίωση στον κλάδο της Γερμανικής της παλαιάς φόρμουλας *(H) *nom n d h ē* της Πρωτο-ινδοευρωπαϊκής.

Αν και δεν είναι βέβαιη η ύπαρξη ετυμολογικών παράγωγων εκφράσεων του *(H) *nom n d h ē* στην Κελτική, τουλάχιστο η χρήση σημασιολογικών ισοδύναμων είναι αναμφισβήτητη. Έτσι, στα Ουαλικά χρησιμοποιούνται τα ρήματα *dodi* και *rodi*, στα Κορνικά το ρήμα *ry* και στα Βρετονικά το *ober* (ένα ρήμα δάνειο από το λατινικό *opus*) ή η μετοχή *gret*.

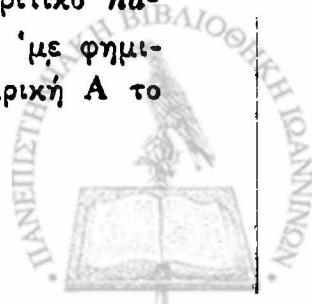
2.2.6. Ας ανακεφαλαιώσουμε: παρουσιάσαμε και σύντομα συζητήσαμε πιο πάνω το διαθέσιμο υλικό από διάφορες ΙΕ γλώσσες που στηρίζει την άποψη ότι η ΙΙΙΕ πρέπει να είχε σε χρήση την τυπική ποιητική φράση *(H) *nom n d h ē* ή τουλάχιστον την εννοιολογική φόρμουλα *θέτω/φτιάχνω όνομα, η οποία έχει επιβιώσει σε πολλές διαλέκτους της ιστορικής περιόδου. Όπως είναι αναμενόμενο, υπάρχει μία σχετική

ποικιλία στο υλικό αυτό σχετικά με τη συχνότητα χρήσης, την ηλικία των μαρτυριών και τη φρασεολογική επιλογή στις επιμέρους γλώσσες, όμως δεν θα πρέπει μα παραλειφθεί από τη μελέτη μας έστω και το λιγοστό και αποσπασματικό υλικό που μας παρέχουν μερικές «δευτερεύουσες» γλώσσες, όπως η Φρυγική. Απομένει τώρα να εξετάσουμε το ερώτημα εάν και σε ποιο βαθμό μπορεί η τυπική αυτή έκφραση να χρησιμοποιηθεί στην ανασύνθεση ενός παλαιωτάτου εθίμου των Ινδοευρωπαίων, δηλ. της ονοματοθεσίας ή πιο συγκεκριμένα (για να χρησιμοποιήσουμε έναν αναχρονισμό) της βάπτισης του νεογέννητου παιδιού.

3. Προς την ανασύνθεση ενός θεσμού. Όπως είναι γνωστό από συγκριτικές μελέτες εθνογραφικού και ανθρωπολογικού περιεχομένου, σε πολλές αρχαϊκές κοινωνίες το όνομα θεωρείτο ως ένα από τα πιο ουσιαστικά στοιχεία ενός προσώπου, και κατά κάποιο τρόπο ήταν πολλές φορές ισοδύναμο με τον κάτοχό του (βλ. Gonda 1970:7 κ.ε.). Η ονοματοδοσία ήταν και είναι πράξη δημιουργίας. Σε πολλές πολιτισμικές παραδόσεις το ανώνυμο άτομο δεν θεωρείται «πλήρες» πρόσωπο· αυτό θα γίνει με την απόκτηση ενός ονόματος που αναγνωρίζει κάποιον με μία συγκεκριμένη ταυτότητα. Επίσης σε πολλούς πολιτισμούς υπάρχει διάχυτη η πίστη ότι το ανώνυμο νεογνό είναι εκτεθειμένο σε πολλούς κινδύνους και απειλές, ενώ με το να δώσει κανείς στο παιδί το όνομά του το προφυλάσσει από όλους αυτούς τους κινδύνους. Είναι, επομένως, λογικό να αναμένει κανείς την ύπαρξη κάποιας τελετής ή κάποιας ανάλογης πράξης κατά την οποία ένα τόσο σημαντικό γεγονός στη ζωή του ανθρώπου θα λάβει χώρα. Μπορούμε να υποθέσουμε με κάποιο βαθμό βεβαιότητας ότι ένα τέτοιο γεγονός είναι πανανθρώπινο χαρακτηριστικό. Οι λεπτομέρειες, βέβαια, όπως είναι αναμενόμενο, διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό και από χώρα σε χώρα ή από λαό σε λαό.

Με βάση το συγκριτικό υλικό που παρουσιάστηκε παραπάνω είναι δυνατό να υποθέσουμε ότι οι αρχαίοι Ινδοευρωπαίοι πρέπει να είχαν κάποιον τύπο ή τύπους τελετής ονοματοδοσίας. Γνωρίζουμε σε ποια εκτίμηση είχαν έννοιες, όπως προσωπική φήμη και υπόληψη, έννοιες οι οποίες από τη μία πλευρά αποτελούσαν οικογενειακή κληρονομιά και που έβρισκαν απευθείας αντανάκλαση στο όνομα του κάθε μέλους της κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, φήμη, υπόληψη, σεβασμός και προσωπικό γόητρο μπορούσαν να αποκτηθούν με τα προσωπικά επιτεύγματα, ιδιαίτερα στον πόλεμο, και να διατηρηθούν αμόλυντα με διαρκή επαγρύπνηση και αγώνα. Αποκαλυπτικές αυτής της πίστης είναι οι γνωστές παραδοσιακές εκφράσεις, όπως το ελληνικό *ὀνομακλυτός* ή το σανσκριτικό *na-masṭuīta*, αρχ. ιρλανδικό *animgnaid*, όλα με την ίδια σημασία 'με φημισμένο όνομα, ὀνομαστός, ευκλής'. Πρβ. επίσης από την Τοχαρική Α το

σύνθετο ουσιαστικό *ñom-kliṃ-*, με κυριολεξτική σημασία 'όνομα-κλέος'. Επιπλέον, η γνωσιότητα φόρμουλα κλέος *āqθιτοr*, *σχανσλ. śraṇas akṣi-tam* κλπ., είναι ενδεικτικά στοιχεία της σπουδαιότητας για τους Ινδοευρωπαίους τέτοιων αξιών, όπως φήμη, υπόληψη, ευκλεές όνομα, οικογενειακή παράδοση κλπ.

Όπως είδαμε πιο πάνω, στη λογοτεχνική παράδοση των αρχαίων Ινδοευρωπαίων μαρτυρείται ένα αξιοσημείωτο στοιχείο ή στάδιο στη διαδικασία ονομασίας του παιδιού, η άρση και εναπόθεση του παιδιού στα γόνατα του πατέρα. Η πράξη αυτή είναι εμφανής και στην ποιητική φόρμουλα που εξετάσαμε πιο πάνω. Η χρήση του ρήματος **dhē* μπορεί να καλύπτει ταυτόχρονα τρεις φάσεις αυτής της διαδικασίας: πρώτον, τη δ ή μ ι - ο υ ρ γ ί α του κατάλληλου ονόματος (δηλ. μία από τις σημασίες του ρήματος αυτού), δεύτερον, τ ο π ο θ έ τ η σ η του παιδιού στα γόνατα του πατέρα ή κάποιου άλλου άρρενος μέλους της οικογένειας (η κύρια σημασία του ρήματος) και τρίτον, τ ο δ ό σ ι μ ο του ονόματος.

Η σημασία τοποθέτησης του παιδιού στα γόνατα του πατέρα βρίσκεται στο γεγονός ότι ο πατέρας αποδέχεται (πρβ. σήμερα στην ελληνική παράδοση και γλώσσα: *ανάδοχος*, *αναδεκτός* κλπ.) το παιδί ως νόμιμο γιο του και κληρονόμο, και το όνομα που φτιάχνει ο ίδιος ο πατέρας υπογραμμίζει ακριβώς αυτό το γεγονός. Σε μερικές γλώσσες υπάρχει επίσης συγκεκριμένη γλωσσική αναφορά στο είδος συμβολισμού που εμπεριέχεται στη χρήση των γονάτων. Στην αρχαία Σκανδιναβία, για παράδειγμα, η νομιμοποίηση ή υιοθέτηση του παιδιού συνίσταται στο σήκωμα του παιδιού από τον πατέρα και τοποθέτηση στα γόνατά του και η πράξη αυτή λέγεται στα αρχ. Νορβηγικά (Old Norse) *knésetja* 'γονυθεσία' (βλ. επίσης αρχ. Σουηδικά *skiötsäitubarn*).

Αυτή όμως η παράδοση μπορεί να μην είναι αποκλειστικά γερμανική ή ακόμη ινδοευρωπαϊκή. Μία παράλληλη παράδοση μαρτυρείται και στους Ασσυρο-Βαβυλωνίους, όπου η λέξη *birku* σημαίνει 'γόνατο' αλλά και 'πέος'. Επίσης η φράση *tarbit birkiya* 'παιδί ή γόνος του γόνατος' βρίσκει ένα ακριβές ισοδύναμο στην αρχαία ιρλανδική λέξη *glún-daltae*, με την ίδια σημασία, αλλά και με αναφορά στο υιοθετημένο παιδί. Απλή σύμπτωση, δάνειο από τη μία γλώσσα στην άλλη ή, ίσως, κοινή καταγωγή στο επίπεδο της Νοστρατικής; Αυτά είναι ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν εδώ, αλλά εκείνο που έχει σημασία για μας είναι τα γλωσσικά δεδομένα της Ινδοευρωπαϊκής, τα οποία είναι πρωταρχικής σημασίας.

Σύμφωνα με τον Loth (1923:148), ο όρος της Ιρλανδικής *glún-daltae* είχε τη νομική συνέπεια ότι οι αρμοδιότητες περνούσαν από το βιολογικό πατέρα στο θετό. Παρόμοια, ο όρος *sublatio* της Λατινικής ή *ἀναιρεῖσθαι* της αρχαίας Ελληνικής, δηλ. η πράξη εκ μέρους του πατέρα να σηκώνει το

παιδί από το έδαφος και να το θέσει στην αγκαλιά του, είναι πράξη αναγνώρισης του παιδιού ως γνήσιου και αποδοχής του ως νόμιμου μέλους της οικογένειας. Με τη *sublatio* προβλέπεται η υποχρέωση του πατέρα να δεχθεί και αναθρέψει το παιδί σαν δικό του, ανεξάρτητα από το εάν αυτό είναι θετό ή όχι. Σύμφωνα με το Ρωμαϊκό δίκαιο, ο *pater familias* έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί ή να αναγνωρίσει πατρότητα με το να θέσει το παιδί στα γόνατά του, οπότε αυτό γίνεται *genu-ius*, δηλ. γνήσιο μέλος της οικογένειας. Βρίσκεται, όπως μπορούμε να δούμε στην πράξη αυτή του πατέρα, εγγενής ένας ιδιαίτερος συμβολισμός, ειδικά σε σχέση με τη διαδικασία νομιμοποίησης του παιδιού και της προσφοράς του ονόματός του.

Θα ρωτήσει ίσως κανείς γιατί το γόνατο απέκτησε τέτοια λειτουργία. Δεν γνωρίζουμε όλους τους λόγους και όλες τις λεπτομέρειες, αλλά το γόνατο εθεωρείτο από πολλούς λαούς ως το κέντρο ισχύος, σφρίγγους και αναπαραγωγικής ικανότητας, όπως π.χ. βλέπουμε στα επόμενα χωρία από την *Ιλιάδα* του Ομήρου:

Δ 313-14, ὦ γέρον, εἴθ', ὥς θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν,
ὥς τοι γούναθ' ἔποιτο, βίη δέ τοι ἔμπεδος εἶη

Υ 352-54, ἢ δ' Ἀχιλῆϊ
νέκταρ ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἄμβροσίνην ἔρατεινῇ
στάξ', ἵνα μὴ μιν λιμὸς ἀτερπῆς γούναθ' ἴκοιτο,

ενώ στο Ψ 444, φθῆσονται τούτοισι πόδες καὶ γούνα καμόντα ἢ ὑμῖν, γίνεται παρόμοια μνεία των γονάτων, αυτή τη φορά για τα άλογα του Αντιλόχου.

Στο κείμενο *Kingship in Heaven* (Βασιλεία στον Ουρανό) από τη Χεττιτική, το οποίο έχει μεταφρασθεί στην Αγγλική από τον Götze και έχει συμπεριληφθεί στην συλλογή *Ancient Near-Eastern Texts*, σελ. 120, § 25 βρίσκουμε μία ενδιαφέρουσα αναφορά στα γόνατα ως κέντρο ανδρισμού: «Ο Κ. έκοψε με τα δόντια τα «γόνατά» του και ο ανδρισμός του πήγε στα σωθικά του». Ο Götze προσθέτει το σχόλιο ότι η λέξη «γόνατα» εδώ χρησιμοποιείται ευφημιστικά για τα γεννητικά όργανα.

Το γόνατο, επομένως, εθεωρείτο κατά κάποιο τρόπο ως κέντρο πατρότητας, ζωής και αναπαραγωγικής ικανότητας. Αξιοσημείωτος είναι ο ετυμολογικός συσχετισμός που γίνεται μερικές φορές από ορισμένους γλωσσολόγους ανάμεσα στις λέξεις της ΙΕ **gōnu* 'γόνυ' και **gēno* 'γεννώ, παράγω'. Στο ίδιο πλαίσιο, στη Λατινική, έχουμε συχνό συσχετισμό των λέξεων *genu* 'γόνυ' και *genus* 'γέννηση'. Τέτοιοι συσχετισμοί μπορεί να ανήκουν στη σφαίρα της λαϊκής ετυμολογίας ή πικρετυμολογίας, αλλά αυτό δεν έχει και μεγάλη σημασία στη μελέτη των θεσμών, λαϊκών αντιλήψεων, πεποιθήσεων και εθίμων.

4. **Συμπέρασμα.** Συνδυάζοντας το γλωσσικό υλικό με το υλικό που μας παρέχει η συγκριτική μελέτη των διάφορων ινδοευρωπαϊκών παραδόσεων είμαστε σε θέση να προσθέσουμε μία καινούρια διάσταση στην πιθανή σημασία που έχει η πράξη του πατέρα να πάρει το παιδί και να το θέσει στα γόνατά του: αυτή η πράξη συμβολίζει όχι μόνον αποδοχή και αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα, καθώς και νομιμοποίησή του, αλλά συμβολίζει επίσης τη μεταφορά ισχύος, ζωτικότητας και αναπαραγωγικής δύναμης για τη συνέχιση της οικογενειακής παράδοσης. Η τελική πράξη της όλης διαδικασίας είναι να δοθεί το κατάλληλο όνομα στο παιδί. Το δόσιμο του ονόματος αποτελεί την επισφράγιση, εγκυρότητα και κλιμάκωση της διαδικασίας ονοματοθεσίας. Από τώρα και στο εξής το παιδί όχι μόνον γίνεται νόμιμο μέλος της οικογένειας και εγγυητής για τη συνέχιση της γενεαλογίας, αλλά, βγαίνοντας από το χώρο της ανωνυμίας, γίνεται πραγματικό πρόσωπο. Το όνομα λυτρώνει το παιδί από την ανωνυμία ή δυσωνυμία και το προστατεύει από πιθανές απειλές. Πιστεύω ότι μπορούμε να ανασυνθέσουμε τμήμα αυτής της παράδοσης των αρχαίων Ινδοευρωπαίων με βάση το γλωσσικό και ανθρωπολογικό υλικό που παρουσιάστηκε και συζητήθηκε παραπάνω. Αυτή η παράδοση βρίσκεται, ίσως, συμπυκνωμένη στην μυθοποιητική φόρμουλα $*(H) n o m n d h ē^3$.

3. Θα πρέπει να τονίσουμε, βέβαια ότι αυτή η φόρμουλα μπορεί να αντανακλά κάτι περισσότερο από το έθιμο ονομασίας παιδιών: μπορεί να αποτελεί κατάλοιπο της ιδέας ονοματοθεσίας γενικά, δηλ. την αρχή των ονομάτων για τα διάφορα αντικείμενα. Σ' αυτήν την περίπτωση, μπορεί η αναγωγή της να γίνει στις αντιλήψεις ότι διάφοροι λαϊκοί ήρωες εφεύραν τα πρώτα ονόματα. Στο πλαίσιο αυτό, η χρήση της φόρμουλας στην ονομασία ανθρώπων δεν είναι παρά ένα μικρό μέρος κάποιας γενικότερης ιδέας. Αυτό είναι ένα δύσκολο πρόβλημα για τη μελέτη της ιστορίας των ιδεών που αφ' εαυτού απαιτεί μία ξεχωριστή ανάλυση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bader, Fraçoise. 1989. *La langue des dieux, ou l' hermétisme des poètes indo-européens*. Pisa: Giardini.
- Benveniste, Emile. 1926. «Un emploi du nom du «genou» en vieil-irlandais et en sogdien», *BSL* 27 51-53.
- Burkert, Walter. 1985. *Greek Religion*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cahen, Maurice. 1926. «Genou, adoption et parenté en germanique», *BSL* 27 56-67.
- Campanile, Enrico. 1993. «Reflexions sur la reconstruction de la phraséologie poétique indo-européenne», *Diachronica* 10 1-10.
- Durante, Marcello. 1971 and 1976. *Sulla Preistoria della Tradizione Poetica Greca*. Parte prima: *Continuità della tradizione poetica dall' età micenea ai primi documenti*. 1976. Parte seconda: *Risultate della comparazione indoeuropea*. Incunabula Graeca, Vol. L and Vol. LXIV. Roma: Edizioni dell' Ateneo.
- Giannakis, George. 1993. «On the Indo-European Mytho-poetic Formula **(H)nomy dhē* 'put/make a name'», *CLS* 29 187-198.
- Gonda, Jan. 1970. *Notes on Names and the Name of God in Ancient India*. Amsterdam & London: North-Holland.
- Güterbock, Hans Gustav. 1951. «The Song of Ullikummi. Revised Text of the Hittite Version of a Hurrian Myth», *JCS* 5.
- Haas, O. 1966. *Die phrygischen Sprachdenkmälern* (Linguistique balcanique X). Sofia: Academie Bulgare des Sciences.
- Hahn, Adelaide E. 1969. *Naming Constructions in Some Indo-European Languages*. American Philological Association, Monograph No. 27. Published by Case Western Reserve University.
- The Hittite Dictionary*. H.G. Güterbock and H.A. Hoffner (eds.). Chicago: The University of Chicago Press. 1980.
- Hoffner, Harry, A. 1968. «Birth and Name-giving in Hittite Texts» *JNES* 27 198-203.
- Ivanov, Vyacheslav, V. 1981. *Slavjanskii, Baltiiskii i rannebalkanskii glagol: indoeuropeiskie istoki*. Moscow: Izdatel'stvo «Nauka».

- Lejeune, Michel. 1974. *Manuel de la langue vénète*. Heidelberg: Winter.
- Loth, J. 1923. «Le mot désignant le genou au sens de génération chez les celtes, les germains, les slaves, les assyriens», *Revue Celtique* 40 143-52.
- Meid, Wolfgang. 1975. «Probleme der räumlichen und zeitlichen Gliederung des Indogermanischen», *Flexion und Wortbildung*, 204-219. Akten der V. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Regensburg, H. Rix (ed.). Wiesbaden: Ludwig Reichert Verlag.
- Onians, R. B. 1951. *The Origins of European Thought*. Cambridge: Cambridge U Press.
- Pokorny, Julius. 1959. *Indogerm. etym. Wörterbuch*. Bern & München: Francke.
- Prosdocimi, Aldo Luigi. 1988. «Sacerdos 'qui sacrum dat', sacrum dare and sacre facere in ancient Italy», *Languages and Cultures: Studies in Honor of Edgar C. Polomé*, 509-523. Jazayery, Mohammad Ali and Werner Winter (eds.). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, No. 36). Berlin & New York: Mouton de Gruyter 1988.
- Schmitt, Rüdiger. 1967. *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- , (ed.) 1968. *Indogermanische Dichtersprache*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Toporov, Vladimir N. 1981. «Die Ursprünge der indoeuropäischen Poetik», *Poetica* 13 189-251.
- Watkins, Calvert. 1989. «New Parameters in Historical Linguistics, Philology and Culture History», *Language* 65 783-799.

George Giannakis

S U M M A R Y

The paper treats the question of the sociocultural and mytho-poetic basis of the use of the Indo-European formula $*(H)nom\grave{p} dh\bar{e}$. The first part is intended as a general introduction to the various uses of the root $*dh\bar{e}$ in derivation, particularly in compounds with some other element. These compounds all tend to belong to the archaic layer of nominal compounds of IE. Then, the discussion centers around the formula $*(H)nom\grave{p} dh\bar{e}$, which, on the basis of the strong evidence from many IE languages, is argued to be part of the traditional poetic language of the Indo-Europeans, the *indogermanische Dichtersprache*. The last part of the paper attempts to reconstruct an ancient institution of the Indo-Europeans, that of «name-making/name-giving». This is done by making the further connection in the usage of the above formula with the mention of the «knees» in many textual contexts from different languages. The question of the possible symbolism of the «knees» involved is touched upon, and is concluded that there is a special connection between the use of the verb 'put/make' (IE $*dh\bar{e}$) and the «knees». Thus, the verb $*dh\bar{e}$ may refer to all three stages of the name-giving process, making of the name, placing the child on the father's knees, and finally giving (lit. putting) the name to the child. The entire idea could thus be encapsulated in the traditional poetic formula $*(H)nom\grave{p} dh\bar{e}$.

